

uitgave van het Bisdom Haarlem-Amsterdam

FEBRUARI

2020

1

SK

SAMENKERK

vasten
trendy én traditie

7

675 jaar
Mirakel van
Amsterdam

22

Liturgie:
het jaar van
Matteüs

36

Tien nieuwe
dekens

uitgave van het bisdom Haarlem-Amsterdam

FEBRUARI
2020

1

SAMENKERK

In dit nummer

Foto: Wim Koopman

**Bisschop
benoemt tien
nieuwe dekens**

36

Tijdens de nieuwjaarsreceptie maakte de bisschop bekend dat er tien dekens benoemd zijn.

Colofon

SamenKerk is het magazine van het Bisdom Haarlem-Amsterdam en verschijnt zes keer per jaar. Nummer 1 • Jaargang 45
De volgende uitgave verschijnt op 2 april 2020.

Redactie

Eric Fennis (hoofdredactie ad interim), Eric van Teijlingen (eindredactie), Carolien Hoogenboom, Maurice Lagemaat, Jan-Jaap Peperstraten, Petra Vermeer.

Medewerkers

Anneke van Assema, Leo Fijen, Hein Jan van Ogtrop, Marcel Poorthuis, Wim Timmer, Jeroen de Wit.

Redactieadres

SamenKerk • Postbus 1053, 2001 BB Haarlem
Telefoon • 023-5112600 Fax • 023-5112629
IBAN • NL86 ABNA 0230 8523 19
E-mail • samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl
www.bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Abonnement

Abonnementenadministratie • 023-5112600.
Zes nummers *SamenKerk* • € 30,- per jaar
Zes nummers *SamenKerk* in het buitenland
€ 36,- per jaar

Ook in 2020 worden koren
gedirigeerd en houden groene
vingers parochietuinen bij.

**Vrijwilligers
actief**

10

Advertenties

Borgerpark Media
Postbus 8027, 6060 AA Posterholt
Telefoon • 0475-711362
E-mail • info@borgerparkmedia.nl
www.borgerparkmedia.nl

Grafisch ontwerp / technische realisatie

Impulsar strategy & design • www.impulsar.nl
Vanderperk Groep • www.vanderperk.nl

Concept en creatie cover: Impulsar

Niets uit deze uitgave mag zonder toestemming worden overgenomen. Van sommige teksten en illustraties is de herkomst niet te achterhalen; verantwoordelijken kunnen reageren via het redactieadres.

De familie Elsenburg en de Stille Omgang

7

In 1881 liep de overgrootvader van broer en zus Maarten en Marijke Elsenburg de eerste Stille Omgang. Een gesprek met hen over deze familie-aangelegenheid en 675 jaar Mirakel van Amsterdam.

Jaar van Matteüs

22

Dit jaar is de zondagse evangelielezing genomen uit het evangelie van Matteüs. Diaken Wim Timmer neemt ons mee op weg en laat ons wat van de schrijver zien.

In Tuitjenhorn is er een bijzonder glas-in-loodraam van de Bijbelse figuur Simson. Het bekijken waard.

Kerkengek

32

En verder

- 4 Woord van de bisschop
- 6 Kort nieuws
- 12 Trendy vasten met oude wortels
- 14 Kort nieuws
- 15 Leo Fijen
- 16 Kerkbalans
- 18 Parels uit de schattengrot
- 19 Geboekt
- 20 Inspiratie: erfenis
- 24 De lezingen van de vastentijd
- 26 Wij geloven
- 29 Uit de kroniek
- 30 Puzzel
- 32 Kerkengek
- 35 Heiloo
- 38 Personalialia

Gods plan met Amsterdam

Ooit zat ik tijdens een vliegreis naast een Amerikaanse vrouw. Ze vroeg me: “waar bent u bisschop?”. Ik antwoordde ‘Amsterdam’. Ze viel bijna uit de stoel. “Amsterdam, how can you be a bishop in Amsterdam?”. Ze bedoelde, hoe kun je bisschop zijn in Sodom en Gomorra?

Zo had ik het nog niet gezien. Amsterdam heeft inderdaad twee kanten. De wereld ziet vooral het negatieve imago van prostitutie, seks en drugs. De donkere kant. Toch heeft Amsterdam ook een andere kant. Er wonen veel goede mensen, die open staan voor anderen. Vanuit het perspectief van geloof en kerk, heeft juist Amsterdam het hoogste kerkbezoek. Nergens zijn er zoveel diaconale initiatieven voor armen en daklozen. Nergens zoveel toetredingen tot de Kerk. Nergens wordt zoveel gebiecht. Natuurlijk heeft dat alles ook te maken met het internationale karakter van de stad. Het is de stad van de vele nationaliteiten en volkeren.

Het Mirakel en de Heilige Stede

Maar wat we vaak vergeten is dat Amsterdam ook in Gods ogen een bijzondere stad is. In maart wordt weer de Stille Omgang gehouden. Vele duizenden mensen uit heel Nederland lopen dan weer in kleine groepen biddend door de stad in herinnering aan het zogenaamde Mirakel van Amsterdam, dat nu precies 675 jaar geleden heeft plaatsgevonden. Dat het nog steeds gebeurt

noem ik het tweede wonder. U kent de geschiedenis. Het is 15 maart 1345. Een zieke in de Kalverstraat ontvangt de laatste sacramenten. Maar hij moet braken. Het braaksel wordt in het vuur geworpen. En dan gebeurt het wonder: de heilige hostie zweeft ongeschonden in de vlammen. Er zijn vele getuigen. Het wordt serieus onderzocht door de baljuw van Amstelland, een soort commissaris van politie, en echt bevonden. Later wordt op de plek van het wonder een prachtige kerk gebouwd: de Heilige Stede. Amsterdam groeit uit tot een van de grootste bedevaartplaatsen in Europa. Ook keizer Maximiliaan van Oostenrijk pelgrimeert naar Amsterdam. Hij vindt genezing. Hij verleent Amsterdam het recht om de keizerskroon in het stadswapen te dragen. Je vindt het nog boven op de Westerkerk en op talloze plaatsen in de stad.

Van kerk tot spookhuis

Tijdens de Reformatie werd de kerk echter onder groot protest afgebroken. De katholieke vrouwen van Amsterdam hielden nog lange tijd het terrein bezet, maar moesten uiteindelijk wijken voor het geweld van het stadsbestuur. Er werd een protestantse kerk gebouwd op de plek van het Mirakel. In de vorige eeuw werd deze opnieuw verbouwd en later verkocht. De kerk is inmiddels omringd door winkels, maar is er nog. De hoofdingang is aan het Rokin. De nieuwe eigenaar heeft de kerkruimte verhuurd aan een Engels bedrijf dat er een soort spookhuis c.q. foltermuseum in exploiteert, de *Dungeon*. Waarschijnlijk weten ze niet waar ze zijn, en wat ze doen. Ik zie het als een soort ultieme ontheiliging. Ooit had ik bezoek van aartshertog Karl van Habsburg, de rechtstreekse opvolger van keizer Maximiliaan. Hij was verrast door de vele elementen in de stad die nog aan de Habsburgse tijd herinneren, maar ook verbijsterd dat op deze heilige plek nu demonische wreedheid getoond wordt. Ik ben blij dat een groep gelovige leken het initiatief heeft genomen

Amsterdam is ook de stad van Maria. Dat zijn velen zich te weinig bewust

om contact te gaan zoeken met de eigenaar en met de exploitant van de *Dungeon*, en ook een gebedsmoment willen starten bij de kerk. We zijn het aan de Heer verplicht om te proberen deze bijzondere plaats weer terug te krijgen.

De stad van de eucharistische Heer en van Maria

Amsterdam is ook de stad van Maria. Ook dat zijn velen zich te weinig bewust. Het is 25 maart 1945, precies 600 jaar na het Mirakel, als Maria verschijnt aan een jonge Amsterdamse vrouw. Ze noemt zich “de Vrouwe, Maria, Moeder van alle Volkeren”. Ze zegt Amsterdam te hebben verkozen vanwege het eucharistisch Mirakel, en roept met klem op tot meer eerbied voor “het grote Mysterie, het grote Wonder van elke dag”. Ze smeekt om meer “gerechtigheid, waarheid en liefde” onder de mensen, en wijst op het kruis. “De wereld zal toch daarnaar terug moeten, groot en klein, arm en rijk”.

Ze geeft een kort en krachtig gebed om op haar machtige voorspraak van haar Zoon een nieuwe uitstorting van de heilige Geest te verkrijgen, opdat de volkeren “bewaard mogen blijven voor verworping, rampen en oorlog”. Ze vraagt dat de Kerk in een laatste mariaal dogma haar unieke rol in Gods plan van verlossing erkent, als de nieuwe Eva naast de nieuwe Adam. Niet vanwege haarzelf maar vanwege ons. God respecteert altijd onze vrijheid. Alleen als wij haar uitverkiezing en grootheid erkennen, kan ze haar moederlijke macht over het hart van haar Zoon ten volle voor ons inzetten. Natuurlijk is Christus de Messias, de enige Verlosser en Middelaar tussen God en mensen, maar het is Maria die zijn verlossingswerk mogelijk heeft gemaakt, en daardoor “de oorzaak is geworden van de verlossing van zichzelf en van heel het menselijk geslacht”, zoals de heilige Ireneüs al in de tweede eeuw schreef. Zij verdient het om, uiteraard in de menselijke zin, “Medeverlosseres, Middelaars, en Voorspreekster” genoemd te worden. Het was geen man maar een vrouw die namens de mensheid haar jawoord gaf aan God. Het

was haar DNA en genenkaart, zoals we nu zeggen, die zijn menselijke natuur bepaalde. Zij was het die de hele weg met Hem gegaan is van voor zijn geboorte, tot na zijn dood. De persoon van Maria is de vergeten grondslag voor een authentiek feminisme.

Een nieuwe kerk

De Vrouwe vroeg ook om een nieuwe kerk voor alle volkeren in Amsterdam, om van daaruit haar moederlijke liefde en leiding te

geven aan alle mensen “wie of wat ge ook zijt”. Als plaats wees ze de plek aan waar nu de Hollandhal van de Rai staat. Dat maakt het wel wat gecompliceerd. Maar wie weet wat de toekomst brengt. We zijn inmiddels zo’n vijfenzeventig jaar verder. Het wordt tijd dat Amsterdam eindelijk ten volle de rol gaat vervullen die de hemel bedoeld heeft. Er zijn mooie en vitale kerken in Amsterdam, en de Begijnhofkapel waar de herinnering aan het Mirakel trouw wordt bewaard, maar als we de Heer en zijn Moeder weer terug zouden kunnen brengen op de plek waar alles is begonnen, in het hart van de stad, die zij zelf hebben uitgekozen, verwacht ik overvloedige zegen. Het is voor mij een centrale gebedsintentie voor de Stille Omgang. Ik hoop ook voor velen van u. ■

Bisschop Jozef Marianus Punt

Financiële ethiek na de kredietcrisis

De wereldwijde financiële crisis van 2008 had een gelegenheid kunnen zijn om een nieuwe economie te ontwikkelen met meer aandacht voor ethische principes en voor een nieuwe reglementering van de financiële activiteiten, met meer aandacht voor het algemene welzijn en respect voor menselijke waardigheid. Ook al zijn op diverse niveaus verdienstelijke inspanningen geleverd, toch werden de verouderde criteria die de wereld blijven beheersen niet heroverwogen. Het Vaticaan publiceerde hierover het document 'Overwegingen voor een ethische onderscheiding in het huidige economische en financiële systeem', uitgaande van de sociale leer van de Kerk. Het Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk houdt op vrijdagmiddag 27 maart 2020 in het

Circl-gebouw (op de Zuid-as, Amsterdam) een bijeenkomst over het belang van ethiek in de financiële wereld. Deelname is gratis. Info en aanmelding (vóór 20 maart): www.cslk.nl | info@cslk.nl | 06-53887641.

Nieuw kantoor VNB

Bedevaartorganisatie VNB opende op zaterdag 11 januari het nieuwe kantoor in Tilburg. Na een viering in de kapel verrichtte burgemeester Theo Weterings de officiële openingshandeling en aansluitend zegende mgr. Herman Woorts (bisschop-referent voor de bedevaarten) de nieuwe kantoorruimten. De aanwezigen konden ook kennismaken met de nieuwe VNB-directeur Jack van Maaswaal, die op 6 januari is begonnen. Info: www.vnb.nl

Op 24 en 25 maart wordt in Oudimbosch de conferentie 'De missionaire parochie: als God renoveert' gehouden onder leiding van James Mallon, de Canadese priester/auteur van het boek 'Als God renoveert'. Zowel het boek als de conferentie willen parochies en mensen helpen om missionaire leerlingen van Jezus te worden. Zowel binnen de eigen geloofsgemeenschap als daarbuiten. Inmiddels is de conferentie volgeboekt. Info: www.missionaireparochie.nl

Parochies steeds groener

Uit onderzoek van de Radboud Universiteit (Nijmegen) blijkt dat het aantal parochies dat duurzame, 'groene' initiatieven onderneemt groeit door het gebruik van plastic te vermijden, papier te verminderen en biologische schoonmaakmiddelen te gebruiken. Ook het plaatsen van zonnepanelen, groenvoorzieningen voor insecten en het plaatsen van extra groen in pastoriertuinen en begraafplaatsen horen bij deze trend. Onderzoekster Elisabeth Hense spreekt van een duidelijke trend op het gebied van duurzaamheid: "Het thema is wel binnen de parochies geland, maar er zou ook meer kunnen en meer moeite gedaan kunnen worden om het thema te bevorderen."

De Stille Omgang

en een bijzondere familie

Als er één naam al decennia lang verbonden is met de Stille Omgang dan is dat de naam van de familie Elsenburg. Marijke is de laatste Elsenburg die nog in het bestuur zit en zij gaat een aantal zaken afbouwen. Hoog tijd dus om met haar en broer Maarten hierover te spreken. Ze vullen elkaar tijdens het gesprek moeiteloos aan en blijken nog steeds enthousiast.

H

oe is de familie Elsenburg bij de Stille Omgang betrokken geraakt?

Onze grootvader was al betrokken bij de oprichting van het Genootschap van de Stille Omgang in 1881. Hij was bevriend met de heer Lousberg en in dat jaar liepen zij samen de oude route van de Mirakelprocessie, voor zover deze nog te achterhalen was. In 1885 heeft mgr. Klöhne, de toenmalige rector van het Begijnhof, de definitieve route bepaald, zoals die nu nog geldt. De eerste jaren liep men met een klein groepje, maar al snel werd dit uitgebreid met pelgrims uit Haarlem, Alkmaar en Volendam. Het hele gezin Elsenburg werd ingezet om brieven te maken en folders te verspreiden. Dat was toen wij klein waren niet altijd leuk, maar naarmate we ouder werden gingen we begrijpen in welke mooie traditie we stonden. Zeker toen onze vader voorzitter werd en ons gezin er nog directer bij betrokken raakte.

Welke rollen hebben jullie beiden vervuld en vanuit welke motivatie?

Maarten is diens vader als voorzitter opgevolgd en Marijke werd later het eerste vrouwelijke bestuurslid. Daarvoor waren we beiden al actief in de organisatie. Natuurlijk werden we gemotiveerd door de traditie, maar ook omdat het een omgang was onder leiding van leken en er in de structuur een zekere vrijheid lag, een echte pelgrimage die iedere gelovige op zijn of haar manier kan beleven. Elkaar daarna ontmoeten en elkaars vreugden en zorgen delen was en is voor ons telkens weer een groot goed.

Hoe heeft de Stille Omgang zich in de laatste vijftig jaar ontwikkeld?

Op het hoogtepunt in de jaren vijftig waren er wel drie zaterdagnachten waarin de omgang gelopen werd. Het is een misverstand dat vrouwen niet mochten meelopen. Die bleven echter vanwege praktische redenen (kleine kinderen) thuis of liepen de

De Omgang is een laagdrempelige en gastvrije manier om mensen mee te krijgen

Omgang overdag. In 1956 was er een extra Stille Omgang vanwege de opstand in Hongarije. Toen liepen er 20.000 pelgrims mee. De jaren zeventig waren wel moeilijk en

in de sfeer van na het concilie waren ook niet alle Amsterdamse geestelijken even enthousiast meer over de Stille Omgang. We hebben het niet per se in stand willen houden en konden ons toen voorstellen dat dit

Stille Omgang 2020

Op de avond van 21 maart komen duizenden bedevaartgangers uit het hele land naar Amsterdam om de Stille Omgang te lopen, een nachtelijke stille tocht door het centrum. Voor of na de Omgang wonen zij in de zeven binnenstadskerken een van de twintig feestelijke eucharistievieringen bij. De intentie voor dit jaar luidt: 'De luisterende mens is aanwezig bij de Ander', ontleend aan Frans van der Lugt sj., die in april 2014 in Homs (Syrië) werd vermoord. Info: www.stille-omgang.nl

De Stille Omgang volgt de route die de pastoor van de Oude Kerk in 1345 liep, nadat hij getuige was geweest van een eucharistisch wonder dat aan een zieke geschiedde: het Mirakel van Amsterdam. In de middeleeuwen vierden de christenen dit wonder met een feestelijke mirakelprocessie en vanaf 1881 door een nachtelijke omgang door het stadscentrum. Uniek zijn de stilte, het ontbreken van uiterlijk vertoon, het duistere uur en de zwijgende verbondenheid van de duizenden gelovigen.

gebruik ook zou kunnen verdwijnen. Maar dat is niet gebeurd. Het aantal pelgrims is in de loop van de jaren wel minder geworden, maar er hebben zich ook weer nieuwe zustergezelschappen aangesloten. Sinds enkele jaren hebben ook de jongeren een eigen programma in de Mozes en Aäronkerk en leent de Omgang zich ook goed voor oecumenische initiatieven. Altijd hebben de kerken van Amsterdam en hun vrijwilligers gastvrijheid en hulp geboden en ook de stad en de politie zijn ieder jaar weer enorm behulpzaam.

Hoe verhoudt zich de Stille Omgang tot de Sacramentsprocessie die sinds enkele jaren ook weer gehouden wordt?

Er was in het begin wel een wens vanuit het bisdom om de Stille Omgang en de Sacramentsprocessie samen te voegen. Toch is dat niet gebeurd. Beiden hebben hun eigen karakter. In maart trekken we voor of na een eucharistieviering als stille geloofsgetuigen in gebed de straat op. Dit valt altijd binnen de Vastentijd en dat geeft aan de Omgang ook een apart karakter. Op Sacramentsdag, meestal in juni, wordt 'Ons Heer' over de grachten gedragen en is de processie een meer uiterlijke manier van geloofsgetuigenis. Beide gaan prima samen en geven de stad Amsterdam als mirakelstad een goede impuls. Beide kunnen ook heel catechetisch werken omdat veel mensen weinig meer weten van het geloof. Goede informatie, ook tijdens de Omgang en processie, is belangrijk.

Hoe zien jullie de toekomst van de Stille Omgang?

Wij zijn beiden ervan overtuigd dat die zal blijven. Het is de kunst om een nieuwe generatie gelovigen ervoor te blijven interesseren, maar de

Wel eens gezien?

In maart 2018 zijn door het Amsterdam Museum, na een verzoek van de huidige gebruiker van het pand aan het Rokin waar vroeger de kapel De Heilige Stede was, in de steeg panelen aangebracht om aan voorbijgangers duiding te geven aan de plek waar het Mirakel van Amsterdam heeft plaatsgevonden. Leuk feitje is dat deze panelen in die bijna twee jaar nog nooit zijn beklad of vernield. Iets wat in het centrum van onze hoofdstad wel vaak voorkomt.

**Zolang we leven
blijven we graag aan
de Stille Omgang
verbonden**

Omgang is tegelijkertijd een laagdrempelige en gastvrije manier om mensen mee te krijgen. Het huidige bestuur is dan ook druk doende via de sociale media aandacht voor de Omgang te blijven zoeken, in samenwerking met Museum Amstelkring (bekend van museum Onze Lieve Heer op Solder). Er zijn ook leuke initiatieven vanuit parochies in het bisdom die met pelgrims wandelend of fietsend naar Amsterdam komen. Ook willen we de Amsterdamse kerken er nog meer bij betrekken en hen bewust maken van de rijke geschiedenis van Amsterdam en het Mirakel. Wij hebben er met heel veel plezier onze beste krachten aan gegeven en blijven zolang we leven graag aan de Stille Omgang verbonden. ■

Eric Fennis

Luisteren?

Het jongerenprogramma concentreert zich rond de Mozes en Aäronkerk (Waterlooplein 207). Het gaat om 19.00 uur van start en heeft als thema: luisteren? Wat betekent luisteren, luisteren naar elkaar, luisteren naar God?

Info: www.sojongeren.nl
FB #SO20. Deelname:
aanmelding@stille-omgang.nl

Elke parochie draait op vrijwilligers. Deze toegewijde groep mensen zet zich vele uren in voor het reilen en zeilen van de geloofsgemeenschap. In zeer diverse taken: van koster tot lector, van communiegroep tot parochiebestuurder. **SamenKerk** reist door het bisdom en vraagt: wat is uw taak in de parochie?

Eric van Teijlingen

Wat ik DOE...

Groene vingers

Als een tevreden boer die over zijn land kijkt, zo staat Leo Joosten, in zijn donkerblauwe werkkleding en kaplaarzen, mij in de tuin naast de Sint-Adelbertuskerk in Haarlem-Noord op te wachten. Willem, zijn boerenfox terriër, snuffelt door de tuin. Waar Joosten is daar is ook zijn hond. "Ik neem hem vaak mee naar de kerk. Uiteraard niet naar de viering", lacht Joosten. Maar waarom niet? Want het is immers de Heilige Franciscusparochie. Joosten doet ondanks zijn hoge leeftijd nog veel vrijwilligerswerk. "Bij de kerk en het verzorgingshuis." Een aantal keren per jaar is hij als toezicht in het kerkgebouw, dat open is voor het publiek, aanwezig. Daarnaast is hij acoliet bij uitvaarten, rijdt hij op zondag medeparochianen naar de kerk en weer naar huis, maar zijn hoofdtaak is het onderhoud van de parochietuin. Iedere kerk heeft een tuin of een begraafplaats, waar - veelal mannelijke - vrijwilligers aan de slag gaan. "Het is belangrijk om het groen rondom een kerk, of het nu in een tuin is of een begraafplaats, goed te

Maestro... maar dan anders

Iedereen die wel eens naar het populaire televisieprogramma 'Maestro' heeft gekeken, weet dat dirigeren toch niet zo eenvoudig is als het lijkt. Het juiste ritme aangeven met een hand en met de andere orkestleden op tijd laten inzetten bijvoorbeeld. Nu hoeft een parochiële dirigent geen symfonieorkest tot muziek te bewegen. Maar wel een koor, ondersteund door orgel- of pianomuziek. Johan Lehman is dirigent van het zogeheten rouw- en trouwkoor van de Zandvoortse Agathakerk. Daarnaast is hij ook de vaste vervanger van de dirigente van het 'grote' Sint-Agathakoor van deze parochie. Lehman: "Dirigeren is het geheel bij elkaar houden. Dat de samenzang van de verschillende stemmen bij het koor - sopranen, alten, tenoren en bassen - gelijk te horen zijn, en er niet vals gezongen wordt. Het is als dirigent ook heel belangrijk dat je goed de maat aangeeft. Niet alleen voor het kerkkoor maar ook voor de samenzang met het aanwezige kerkvolk." Lehman is naast dirigent ook cantor. Hij zingt graag in de kerk. "Ja, want als je zingt, bidt je ook!" Als cantor is hij vooral actief in de zomermaanden, als de kerkkoren vakantie hebben. Als kind maakte Lehman al muziek en had er veel

**Samenwerkings-
verband BOAZ**
**Locatie H. Agatha
Zandvoort**
Johan Lehman (76)
Cantor en dirigent

Foto: Gert-Jan Bluijs

BOAZ-geheel." Lehman is zo'n typische parochiële duizendpoot. Het dirigeren van een van de parochiekoren kwam er later bij. "Ik heb zo'n vijftien jaar geleden hiervoor een cursus gevolgd en een diploma behaald via de diocesane Sint-Gregoriusvereniging. Zingen en dirigeren, ik doe het graag. En op deze manier wil ik mij ook graag inzetten voor onze gemeenschap. Daarnaast zingen is voor mij écht een uiting van mijn geloof. De liedteksten inspireren mij. Of het nu een *Locus iste* betreft of het Lied van de tuinen of De steppe zal bloeien." ■

plezier in. "Vroeger op school in Amsterdam-Zuid zong ik al in het koortje voor de maandelijkse schoolmis in onze Thomas-van-Aquinokerk." Als volwassene verhuisde het gezin Lehman van Amsterdam, via Halfweg, naar Zandvoort. "Zo'n dertig jaar geleden kwamen we in deze mooie badplaats wonen. We kerkten in de Sint-Agathakerk. Mijn werk betekende dat ik ook 's zondags moest werken. Er was weinig ruimte voor iets anders. Later ben ik meer vrijwilligerswerk gaan doen, onder andere bij de parochie zoals zingen in het kerkkoor en de financiën van onze locatie binnen het

onderhouden en alles netjes bij te houden, want het bepaalt toch wel het aanzicht van de kerk, van de parochie", aldus Joosten. Toen hij zo'n twintig jaar geleden begon was er nog een hele groep gezellige

mannen, de tuingroep. Nu doet hij het werk in z'n eentje, samen met een andere vrijwilliger die vooral de grasveldjes maait. "Ja, wat doe je allemaal in een tuin. Ik snoei de bomen en struiken. Ik plant bloembollen voor in het voorjaar. Ik hark de

boel aan, verwijder het onkruid. Dode takken en planten haal ik weg. Je moet de struiken ook niet te groot laten worden. Dat is niet goed. Het tuinafval breng ik vaak zelf weg of doen we in groenbakken, die we aan de overkant van de straat zetten. Het is vaak veel en dan moeten we een grote container laten komen.

Dat geld bespaar ik de parochie graag. Dus ik breng tuinafval meestal zelf weg." Hier zien we de kracht van een parochiële vrijwilliger, die de kerk graag geld uitspaart en daarvoor bereid is extra werk te verrichten. Joosten is wekelijks zeker twee à drie keer aanwezig. "Als je steeds een klein beetje bijhoudt, valt het allemaal erg mee." Een tuin is een heel Bijbels begrip. De eerste mens (m/v) verbleef in een tuin en het graf van Jezus lag ook in een tuin. Maar een tuin is ook een stukje natuur, een stukje schepping rond een kerkgebouw. Joosten: "Daarom is een

goed verzorgde tuin ook belangrijk voor een kerk. Het creëert sfeer bij een kerkgebouw." Joosten is een echt buitenmens en hij geniet van deze vrijwilligerstaak. "Ja, ik heb hier veel plezier van. Vooral ook omdat je door dit werk veel contact hebt met de andere mensen van de parochie." ■

Parochie
H. Franciscus i.o.
Locatie Sint Adelbertus
Haarlem
Leo Joosten (85)
tuinonderhoud

Trendy vasten met oude wortels

Vasten is trendy en hip! Tijdschriften, tv-programma's en sociale media besteden er geregeld aandacht aan. Dagblad *Trouw* benoemde 'vasten' als de leefstijltrend van 2019. Misschien is het een nieuw fenomeen dat mensen een dagje vasten en daar zonder terughoudendheid over spreken.

Fitgoeroes, influencers en BN'ers leven bij het nieuwe vasten. Geen veertig dagen lang, maar een korte periode of soms maar één dag. Met een trendy naam als *intermittent fasting* (IF), oftewel periodiek vasten, verovert deze

korte vorm van vasten snel terrein. Ook zijn er vasten-retraites, 16:8-diëten en sapkuren. *Dry January* is net afgerond, waarin men in de maand januari geen alcohol dronk. Kortom, er zijn vele manieren om te vasten en ergens van af te zien, voornamelijk voor je eigen gezondheid, fitheid en geluk.

Trendy met oude wortels

Het klinkt nieuw en trendy. Maar eigenlijk heeft vasten in allerlei vormen vele oude wortels. Vasten is in onze christelijke, katholieke traditie een bekend fenomeen. Als leerlingen van Jezus zijn we wel bekend met het verhaal dat Hij na zijn doop in de Jordaan door de Heilige Geest de woestijn wordt ingevoerd. Daar verblijft Hij veertig dagen om te vasten, te bidden en in eenzaamheid door te brengen. Dat vasten gaat niet vanzelf en Jezus ondervindt de nodige beproevingen om het te volbrengen. Vasten, je ergens van onthouden, en ascese is in onze traditie vooral bekend als voorbereiding op de voornaamste liturgische feesten van de Goede Week en Pasen. Vasten is dus niet alleen een tijdelijke trend die wordt gedeeld op social media, met de houdbaarheid van het moment, maar een eeuwenoude

traditie die van generatie op generatie werd doorgegeven. Die niet zozeer gericht is op onze lichamelijke fitheid, ons uiterlijk of ons eetpatroon, maar ook een andere dimensie kent. Vasten is een manier die kan helpen de innerlijke vrijheid te vergroten, de vrijheid van het hart te vergroten, meer ruimte te scheppen voor belangrijke zaken en je niet te hoeven laten leiden (of lijden) door je gewoonten, verslavingen of eet- en leefpatronen. Vasten heeft te maken met een omkering. Er ontstaat zo een innerlijke vrijheid. Deze omkering van vaste gewoonten naar een bewuster leven kunnen we omzetten in zichtbare tekens, gebaren, en daden voor anderen. Zogezegd geen woorden maar daden. Door vasten en ascese krijgen we ruimte voor anderen. Ons ego wordt kleiner om de Ander groter te laten worden in ons. Het zorgt ervoor dat we ruimte kunnen maken voor God en de medemens, in het bijzonder voor de mensen die minder kansen en mogelijkheden hebben dan wij. De oude kerkvaders spraken al van de drie zaken die bij elkaar horen: het vasten, het gebed en de aalmoes. Vandaar ook dat de Veertigdagentijd bij uitstek een tijd is om je te bezinnen, ergens van af te zien en geld te sparen voor een goed doel.

Vastenactie(s)

In alle parochies is er aandacht voor een vastenproject, vaak ook in samenwerking met de protestante gemeenschappen. Een van de organisaties die in de Veertigdagentijd werk maakt van vasten is de Bisschoppelijke Vastenactie. Ieder jaar wordt een aantal projecten geselecteerd om financieel te ondersteunen met de bekende vastendoosjes, deurcollectes na afloop van de zondagse viering enzovoort.

Werk maken van je toekomst

Vastenactie wil niet alleen geld inzamelen voor goede doelen. Zij stelt zich ten doel dat iedereen, overal ter wereld, een waardig bestaan kan opbouwen. Ze wil samen bouwen aan een wereld waarin mensen zelf werken aan hun waardigheid én beschikken over de mogelijkheden daarvoor. Een wereld, waarin mensen voor zichzelf en hun gezin kunnen zorgen en welvaart rechtvaardig wordt verdeeld binnen gemeenschappen. Dat gebeurt niet overal en dan is soms een klein duwtje in de rug nodig. Dat wil Vastenactie ze graag geven! Ongeacht hun geloofsovertuiging, hun etnische achtergrond, hun sekse of afkomst. Het gaat dus veel verder dan alleen geld inzamelen voor een goed doel en werken aan ons eigen goede gevoel. Het klinkt als 'bouwen aan een betere wereld', of misschien wel bouwen aan het Rijk Gods. Zo is er een project voor verbetering in geboortezorg in Somalië, ondersteuning van een vluchtelingenkamp in Venezuela, een waterproject

in Indonesië, toegankelijke gezondheidszorg in Niger en een schoon-drinkwaterproject in Sierra Leone. De Vastenactie heeft voor deze vastenperiode een campagne gericht op beroepsonderwijs voor kinderen. In Nederland vinden we het vanzelfsprekend dat alle kinderen naar school gaan en een opleiding kunnen kiezen die bij hen past. Een goede opleiding heb je immers nodig

om een baan te vinden en je eigen geld te verdienen. Hoewel tegenwoordig al 91 procent van alle kinderen wereldwijd basisonderwijs volgt, krijgen veel jongeren niet die kans om verder te leren. Ze zijn dan aangewezen op ongeschoold en slecht betaald werk. Dit jaar steunt de Vastenactie projecten die beroepsonderwijs aanbieden onder andere in Bangladesh, Zambia en Sierra Leone.

Vastenactie voor scholen

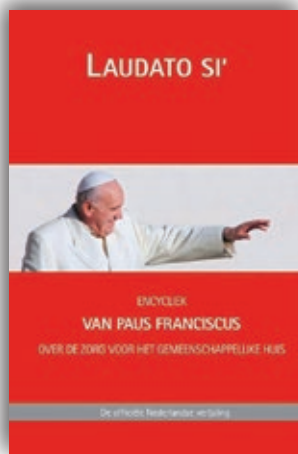
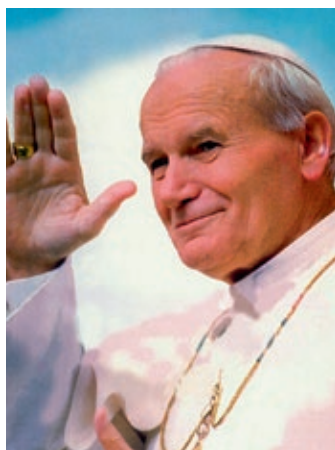
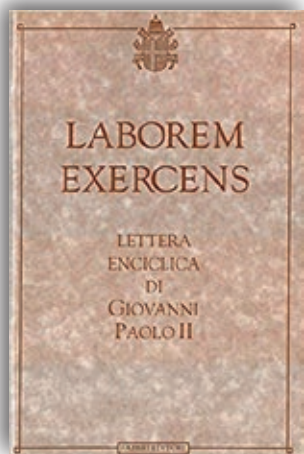
Niet alleen in de kerk of thuis is er aandacht voor de Vastentijd. Ook in het onderwijs is er weer een groeiende belangstelling voor deze bijzondere tijd: door het actieve optreden van de Vastenactie worden driehonderd scholen bereikt. Voor iedere basisschool is er lesmateriaal beschikbaar waarin het thema van dit jaar wordt uitgewerkt. Tijdens de speciale lessen staan kinderen stil bij de toekomst, hun eigen toekomst, plannen en dromen voor later, maar ook bij die van andere kinderen. Met het thema 'Werken aan je toekomst' wil de Vastenactie aandacht geven aan de beroepen en het onderwijs dat daarvoor nodig is. Zonder onderwijs geen beroep. Zonder beroep geen toekomst! Voor de kinderen in de onderbouw wordt er gewerkt met een digitaal prentenboek met leuke werkvormen over beroepen. Met de oudere kinderen in de bovenbouw wordt er nagedacht over allerlei soorten beroepen. Een bekend Bijbelverhaal maakt er onderdeel van uit - we lezen het op Witte Donderdag (zie *SamenKerk* 2019 nr. 2). Welk beroep zou Jezus hebben gehad: voetwasser misschien? Het project voorziet ook in een met alle leerlingen gezamenlijk te houden paasviering.

En het kan nog gekker, want er is ook een heuse scholentour. Dit jaar reist de Vastenactie tijdens de Vastentijd met theatervoorstelling 'Samen Sterk' voor basisscholen door het land. Verhalenverteller Matthijs Vlaardingerbroek gaat in op thema's als vriendschap en iets doen voor een ander. Met zijn buikspreekpoppen en goocheltrucs maakt Matthijs er een spetterend spektakel van, waar hij de kinderen actief bij betreft. Op www.vastenactie.nl staan filmpjes van deze scholentour en enthousiaste reacties van leerlingen. Een eigentijdse manier om de Vastentijd te beleven.

Tot slot

Wat we kunnen leren van de huidige trends is dat vasten niet met een somber gezicht hoeft te gebeuren maar ook iets mag zijn waar je zelf (en een ander) gelukkig mee maakt. Je wordt er blij van, fit, gelukkig, gezond en je helpt er een ander mee een toekomst op te bouwen. Kortom, laat de Vastentijd maar komen! ■

Maurice Lagemaat

Catechesepakketten encyclieken

Het jongerenpastoraat biedt parochies (digitale) pakketten aan voor parochiële catechesebijeenkomsten over de encyclieken 'Laudato Si'' (over de zorg voor de schepping) en 'Laborem Exercens' (over de menselijke arbeid). De encycliekreeks bestaat uit drie avonden waarop steeds een deel van de inhoud als een praktische uitwerking van deze inhoud van de encycliek aan bod komt. In het encycliepakket vindt u een uitwerking van deze avonden, waarbij u zelf lokale sprekers kunt uitnodigen om een deel van de avond te verzorgen. Info: www.bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Daklozendiner

Zaterdag 29 februari zijn jongeren tussen de 16 en 30 jaar uitgenodigd bij Sant'Egidio in Amsterdam om in de keuken een maaltijd te koken voor de 'vrienden van de straat', de dak- en thuislozen. Het snijden en koken is een gezellige bezigheid en het diner met deze mensen die vaak ver van ons afstaan levert mooie gesprekken op. Info: www.jongekerk.nl

Nieuwe functionarissen RKK

Alex Commandeur is per 1 januari aangesteld tot functionaris gegevensbescherming van de ledenadministratie van het Rooms-Katholiek Kerkgenootschap (RKK) in Nederland. Elke organisatie in Nederland die het beheer heeft over een grootschalig bestand met persoonsgegevens, is sinds de invoering van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in 2018 verplicht om zo'n functionaris in dienst te nemen. Monique Braspenning is per 1 januari de nieuwe meldpuntfunctionaris bij het Meldpunt grensoverschrijdend gedrag RKK. Mensen die een vraag hebben, een signaal of klacht over grensoverschrijdend gedrag binnen de RKK, kunnen bij dit meldpunt terecht.

Jaarprogramma Caritas 2020

Zet deze data alvast in de agenda voor het komende jaar:

Zaterdag 9 mei

Dag van de Caritas

Zaterdag 3 oktober

Bezielingsdag

Zondag 15 november

Caritaszondag in de parochies

Leo Fijen is directeur/uitgever van Adveniat en presentator van de geloofsgesprekken van de KRO op de zondagochtend

p de zondagochtend van de KRO mag ik in de geloofsgesprekken luisteren naar katholieken die hun gelovige hart met mij delen. Zo stond ik laatst in de Sint-Nicolaasbasiliek in Amsterdam en ontmoette ik

Jeroen Brenninkmeijer, voorzitter van het Genootschap van de Stille Omgang. Als hij daar zo netjes voor de camera staat, vergeet je bijna dat dit een voorzitter is van een uitstervend soort. Want op de dag van de Stille Omgang - het weekend van 21 en 22 maart - loopt hij voorop met al het werk dat gedaan moet worden.

Deze Jeroen Brenninkmeijer is met recht een lichtend voorbeeld: handen uit de mouw en ook bereid om dat geloof mondeling uit te dragen. In die zin doet deze Brenninkmeijer voor waar wij katholieken behoefte aan hebben: in het publieke domein woorden geven aan het geloof.

Bij de Stille Omgang hebben we het over het hart van ons geloof: het wonder van de eucharistie. Dit wonder heeft Amsterdam bekendheid gegeven, nu al 675 jaar lang. Want we vieren een jubileum: eeuwen lang koesteren we Christus die in ons komt wonen, elke dag opnieuw, elke week opnieuw. Jeroen Brenninkmeijer vertelt met passie over deze opdracht in zijn leven: om dit wonder ook in het gesecculariseerde Nederland door te geven en van eigentijdse vorm te voorzien. Met jongeren, met lezingen, met pelgrimgroepen. Als ik deze voorzitter hoor praten, ontdek ik in de Stille Omgang een metafoor voor de missionaire Kerk in deze tijd. Ik vertel hem dan mijn droom.

Ik droom van een Kerk die mensen laat thuishkomen en gastvrij ontvangt. In Amsterdam gebeurt niet anders. Ik droom van een Kerk met de deuren open. In het weekend van de Stille Omgang gaan alle kerkdeuren open. Ik droom van een Kerk die hardop spreekt over de rijkdom van ons geloof. Bij de Stille Omgang draait alles om de eucharistie. Ik droom van een Kerk die aansluit bij scharniermomenten in het leven van

mensen. De meeste pelgrims bidden in deze nacht voor hun zieke familie of hun overleden kind. Ik droom van een Kerk die mensen het gevoel geeft dat ze delen in iets en Iemand die groter zijn dan henzelf. Pelgrims lopen in groepen en volgen de weg van Christus. Ik droom van een Kerk die voldoende leiders heeft naast de priesters. De pelgrims worden gegidst door leiders

Stille Omgang als metafoor voor missionaire Kerk met kansen

Bij de Stille Omgang hebben we het over het hart van ons geloof

met borden van plaatsnamen. Ik droom van een Kerk met speciale aandacht voor jongeren. In de Mozes en Aäronkerk komen die avond 200 jongeren bij elkaar voor hun eigen viering. Ik droom van een Kerk waar het ook stil kan worden. In de processie domineert de stilte.

Ik droom van een Kerk die niet het ego centraal stelt maar de ander en Ander. Bij de Stille Omgang word je pas mens door de ontmoeting met de ander en met Christus. Zo is de Stille Omgang een metafoor voor de missionaire Kerk. En daar dank ik Jeroen Brenninkmeijer voor, uit de grond van mijn hart. ■

Iedere zondag is er op televisie NPO2 om 9.45 uur een geloofsgesprek, gevolgd door de eucharistieviering (10.00 uur).

Geef voor je kerk

Kerkebalans 2020

Fotografie: Ramon Mangold

Actieve kerkgangers van protestantse en katholieke achtergrond kiezen 'naar elkaar omzien' als de belangrijkste meerwaarde van hun plaatselijke kerk of parochie. Vlak daarna volgt 'gastvrij en open zijn voor gasten' en op drie staat 'inspirerende vieringen'. Dat blijkt uit de peiling van Actie Kerkebalans 2020, waarbij respondenten dertien waarden van de lokale kerk een cijfer konden geven.

"Het sociale aspect van kerk-zijn wordt hoog gewaardeerd door kerkgangers. De Kerk is een gemeenschap waarin mensen zich met elkaar verbonden weten, waar ze het fijn vinden dat er aandacht voor elkaar is, ook als iemand bijvoorbeeld door ziekte lange tijd niet kan komen. Een ander aspect van kerk-zijn dat wordt gewaardeerd is de geloofsbeleving: waarden als de ontmoeting met God en inspirerende vieringen scoren ook hoog. Het zijn juist deze aspecten die een kerk onderscheiden van andere organisaties," aldus woordvoerder Anna Kruse van Actie Kerkebalans.

Voor het eerst werd de peiling gehouden onder een breed publiek: 1.403 actieve kerkbezoekers vulden de online enquête in. Anna Kruse: "Ongeveer de helft van de respondenten was katholiek, de andere helft protestants. We spreken van actieve kerkgangers: 75% van de deelnemers bezoekt al langer dan elf jaar zijn/haar kerk en 81% doet vrijwilligerswerk." ■

De waarden die het meest van toepassing zijn op de eigen kerk:

- 1 het vieren van sacramenten
- 2 levensgebeurtenissen vieren en delen
- 3 ontmoeting met God
- 4 lezen en uitleg van de Bijbel
- 5 gastvrij zijn

Wat men belangrijk vindt aan de eigen kerk:

- 1 naar elkaar omzien
- 2 gastvrij zijn
- 3 inspirerende vieringen
- 4 aandacht voor kinderen en tieners
- 5 ruimte voor ontmoeting met en aanraking door God

Actie
Kerkbalans
2020

**De Kerk is een
gemeenschap
waarin mensen
zich met elkaar
verbonden weten**

Kerkbalans is een gezamenlijke actie van de rooms-katholieke kerk, de protestantse kerk, de evangelische broedergemeente en de oud-katholieke kerk in Nederland. Deze kerkgenootschappen werken samen met de actie Kerkbalans en doen zo een beroep op de plaatselijke geloofsgemeenschappen voor een financiële bijdrage. Jaarlijks vragen zij hun leden in de tweede helft van januari een financiële bijdrage te leveren aan hun eigen plaatselijke kerk. De Kerk krijgt geen subsidie. Onderhoud van het gebouw, de koffie, maar ook het personeel en missionaire en maatschappelijke projecten kosten geld. Daarom is er Kerkbalans. Info: www.kerkbalans.nl.

V

oor me ligt het monumentale boek: *Vaticanum II*, een nieuwe vertaling inclusief Latijnse tekst van alle documenten, uitgegeven door Adveniat en Halewijn. Geen

ontspannende bedlectuur, maar wel van onschatbare waarde als je een idee wilt krijgen van het inclusieve karakter van de katholieke leer. Deze documenten hebben zoveel mogelijk gedachten samengebracht, zonder waardevolle theologie te willen uitsluiten. Bovendien worden vele gebieden besproken: Kerk en wereld, liturgie, heilige Schrift, interreligieuze betrekkingen, vrijheid van godsdienst, enzovoort. Omdat het concilie van een gesloten katholicisme naar een open katholicisme wilde gaan, is er veel respect voor de autonomie van het seculiere leven. Te veel soms, betoogde de jonge theoloog Sjoerd Mulder bij de presentatie. Dat de zelfstandigheid van de economie 'vanzelf' tot rechtvaardige verhoudingen zou leiden, is in onze tijd volkomen achterhaald door neo-liberalisme, verrijking van de elite en vervuiling. Op geheimzinnige wijze werd een opmerkelijk feit verzwegen bij de presentatie: alleen de Belgische kardinaal heeft een voorwoord. Opmerkelijk is ook dat in de inleiding tot *Nostra Aetate* de naam van Jo Willebrands ontbreekt. Zo maakt het een wat onevenwichtige indruk. Tot slot enkele inhoudelijke kwesties:

in de verklaring *Nostra Aetate*, waarin de Kerk voor het eerst in de geschiedenis de houding jegens het jodendom en de islam positief verwoordt, staat een moeilijk te vertalen uitdrukking (waaruit tevens blijkt dat *Nostra Aetate* worstelt met de oude theologie, waarin het jodendom verantwoordelijk gesteld wordt voor de dood van Jezus): *Jerusalem tempus visitationis suae non cognovit*. Hoe vertaal je dat? De oude vertaling zegt: Jeruzalem heeft de tijd van haar bezoeking niet erkend. Dat 'erkennen' is 'onderkennen' geworden, zonder meer een verbetering. Maar wat te doen met *visitationis*? Bezoeking kan niet meer, maar de nieuwe vertaling geeft 'bezoek'. Misschien kan dat in het Vlaams, maar zeker niet in het Nederlands: het goddelijke bezoek had dan zeker met een hoofdletter gemoeten. Het betoog vervolgt hier in elk geval met een belangrijke aan Paulus ontleende conclusie: God heeft geen berouw over zijn roeping van het joodse volk! Daarmee is eeuwen van vervangingstheologie (de Kerk in de plaats van het joodse volk) ongedaan gemaakt. In de altijd netelige kwestie van de eigen

Van de vele banken waarop de duizenden concilievaders tijdens de kerkvergaderingen in de Sint Pieterskerk plaatsnamen, zijn er nog slechts enkele over. Zoals dezen die in de Friezenkerk gebruikt worden.

Marcel Poorthuis is hoogleraar in de dialoog tussen de godsdiensten aan de Faculteit Katholieke Theologie van Tilburg University

verantwoordelijkheid van gehuwden stond in de oude vertaling: "De christelijke echtgenoten dienen zich ervan bewust te zijn dat ze niet op willekeurige wijze te werk mogen gaan, maar dat ze zich moeten laten leiden door hun eigen geweten te conformeren aan de goddelijke wet..." (*Gaudium et Spes* 50). In deze formulering heeft het eigen geweten een belangrijke plaats. In de nieuwe vertaling lijkt daarvan niet veel over: "Dat ze zich altijd door hun eigen geweten laten leiden dat altijd met de goddelijke wet is te conformeren...". Dat eigen geweten lijkt nu geheel en al gedicteerd, ja

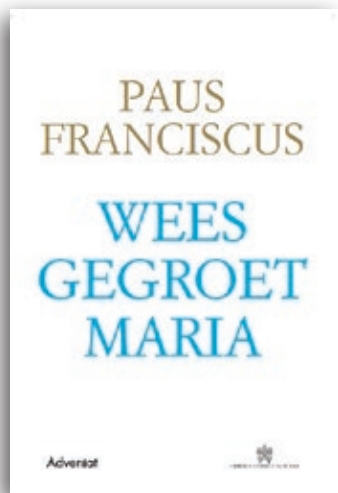

overruled te worden door de goddelijke wet. Het Latijn geeft wel meer aanleiding tot de laatste vertaling alhoewel twee keer "altijd" er niet staat, slechts één maal "semper". Kortom, deze tekst bevat niet het laatste woord, maar daagt zoals alle teksten uit om eens door te denken over belangrijke zaken, in casu de rol van het geweten. Bovendien kun je je laten meeslepen door mooie passages over de heiligheid van het huwelijk (geen echt item meer vandaag de dag?) en over de heilige Schrift (*Dei Verbum*), nuttig in tijden van fundamentalisme. Tot slot een onbegrijpelijke omissie: dit boek van 750 bladzijden bevat geen zakenregister, de oude uitgave wel! Zonder meer een desideratum voor de tweede druk. ■

Vaticanum II Conciliedocumenten. Latijnse tekst en nieuwe Nederlandse vertaling | Matthijs Lamberichts
ISBN 9789085285465 | www.adveniat.nl | € 47,50

Onze Vader en Wees gegroet kent iedere katholiek

Er zijn twee gebeden die iedere katholiek van jongs af aan leert, thuis, op school en zeker in de kerk. Het Onze Vader en het Wees gegroet. Het eerste gebed is het gebed dat Jezus zijn leerlingen leerde hoe te bidden tot de Vader, die in de hemel is. Het tweede is het gebed tot onze hemelse Moeder, voor een deel gestoeld op Bijbelse teksten en verder enkele toevoegingen. Paus Franciscus is er een meester in om de gebeden die we allemaal kennen en die we kunnen opzeggen als we wakker worden en gaan slapen toch van een verrassende en persoonlijke noot te voorzien. Daarbij wordt hij geholpen door priester en theoloog Marco Pozza. Deze gevangenisalmoezenier neemt met paus Franciscus elke regel door vanuit de invalshoek van mensen die aan alles tekort hebben. Twee bijzondere boekjes om zelf thuis te overwegen, of op school, én zeker in de kerk!

Onze Vader | Franciscus en Marco Pozza | vertaling: Monique Walraven
ISBN 9789493161184
www.adveniat.nl | € 14,95
Wees gegroet Maria | Franciscus en Marco Pozza | vertaling: Monique Walraven | ISBN 9789493161085
www.adveniat.nl | € 14,95

Proef en zie

Dit is geen gewoon kookboek voor heerlijke recepten. Ze zijn gebaseerd op Bijbelverhalen. Margaret Feinberg laat ons proeven van de Bijbelse betekenis van eten. En verder geeft ze de lezer een inkijkje in haar leven, vertelt ze Bijbelverhalen en neemt ze ons mee door Israël. Allemaal inspiratie om daarna die recepten te uitproberen.

Proef en zie | Margaret Feinberg
Vertaling: Linda Jansen
ISBN 9789043532570 | € 24,99
www.kokboekencentrum.nl

Dagelijkse Bijbeltekst

Vorig jaar stelde paus Franciscus de Zondag van Gods Woord in, iedere derde zondag door het jaar. Vanwege de eerste keer heeft de Katholieke Bijbel

Stichting (KBS) het boekje 'Jaar van het Woord 2020' gepubliceerd om lezers te helpen dieper op het Woord van God in te gaan. Voor de periode van 26 januari tot en met 30 september 2020 staan in dit Bijbels dagboek voor elke dag een korte Bijbeltekst, een overweging en een gebed.

Jaar van het Woord 2020 | te bestellen via: info@rkbijbel.nl | € 5,00 (korting bij aanschaf meerdere exemplaren)

Op naar Pasen

In zeven hoofdstukken begeleidt dit meditatieboekje u op weg naar Pasen. Zeven maal zeven dagen tot de bevrijding. Elke zondag in dit boekje heeft een eigen thema met een overweging, een verhaal, een gebed en een beeld. En de kinderen kunnen mee op die weg naar Pasen. Voor hen is er een gezinsboek voor de Goede Week om iedere dag te beleven, te leren begrijpen en te vieren.

Op weg naar Pasen 2020 | René Hornikx en Lisette Hornikx-Janssen
ISBN 9789089723772
www.berneboek.com | € 5,95
Op weg naar Pasen. Gezinsdagboek voor de Stille Week
ISBN 9789089121844 | € 2,95
www.bijbelgenootschap.nl

Erfenis

Ik kan mijn kinderen het geloof niet geven
Genade is niet bij de erfenis.
Het gebed voor hen is mij nog slechts gebleven:
dat ik in uw Rijk geen van de kinderen mis.
Ik kan mijn kinderen het geloof niet geven,
dus pleit ik dagelijks, Heer, op uw Verbond.
U was er bij de aanvang van hun leven,
en toen U, vol genade, bij hun doopvont stond.
U hebt beloofd: ik wil altijd je Vader zijn.
Ik weet niet of ze nog uw kinderen willen wezen.
Dat is, o grote God, mijn twijfel en mijn pijn.
Ze leven dikwijls bij U weg naar ik moet vrezen.
Vader, ik wil voor al mijn kinderen vragen
en buig mijn knieën voor U elke dag:
wilt U ze in uw groot erbarmen dragen,
bewaars ze dicht bij U, tot aan hun laatste dag.

Amen.

(onbekend)

Dit jaar is de zondagse evangelielezing genomen uit het evangelie van Matteüs. Welke boodschap over Jezus wilde hij in zijn geschriften naar voren brengen? Diaken Wim Timmer neemt ons mee op weg... Kom, volgen wij hem.

De roeping van Matteüs Caravaggio, 1599

Kom Mij volgen

Het jaar van Matteüs

De evangelist Matteüs was een van de leerlingen rondom Jezus van het allereerste uur. Als apostel werd Matteüs gezonden om het verhaal van bevrijding te verkondigen. Zijn naam betekent 'geschenk van God'.

Misschien is dat de reden geweest waarom Jezus hem apart heeft geroepen: "Kom Mij volgen". Wij weten dat hij uit Kafarnaüm (stad in Galilea aan het Meer van Galilea) kwam en de zoon van Alfeüs was. In de andere evangeliën wordt hij ook wel Levi (priester) genoemd.

Het evangelie van Matteüs is het eerste boek in het Nieuwe Testament over Jezus. Hoewel het niet het oudste geschrift is, werd het reeds vroeg als het meest gezaghebbende levensverhaal van Jezus beschouwd. Wij kennen Matteüs vooral omdat hij als directe toehoorder verslag doet van de prediking van Jezus. De chronologie in zijn schrijfwijze maakt dat we het leven van Jezus gemakkelijk kunnen volgen.

Matteüs onderscheidt zich van de andere evangeliën door telkens nadrukkelijk te laten zien dat Jezus in de lange traditie staat van wat wij nu het Oude Testament noemen. Hij beschrijft de stamboom van Jezus via David en Abraham tot aan Adam. Bij het beschrijven van de Bergrede maakt hij gebruik van oude joodse wijsheden en in de zaligsprekingen weet hij de Tien Geboden mee te laten klinken. Matteüs is een goede leraar, die

duidelijk probeert te maken wat Jezus met de komst van het Koninkrijk van God bedoelt.

Op zondag

Dit jaar lezen wij van zondag tot zondag uit het evangelie van Matteüs. Het woord 'lezen' heeft oorspronkelijk de betekenis van verzamelen, bijeenbrengen. Wanneer wij wekelijks samenkomen en luisteren naar de goede boodschap van Jezus, dan worden wij uitgedaagd te zoeken naar de betekenis voor ons nu, terwijl wij Hem als het ware volgen via het verslag van de gebeurtenissen, die door Matteüs zijn opgetekend. Zo trekken wij met Jezus voort, het hele jaar door.

Matteüs houdt ons telkens weer voor dat in Jezus de oude woorden van de profeten nieuwe betekenis hebben gekregen. De uitspraken van Jezus worden zo door hem beschreven, dat ze voor de toehoorder - toen en nu - gehoord, begrepen en geleefd kunnen worden als woorden om te doen.

Matteüs was belastinginnehmer voor de Romeinen en werd als tollenaar door de joden gezien als zondaar, maar hij wordt bringer van het bevrijdende, ontlastende nieuws

voor iedereen. Een oude traditie noemt daarom de kring volgelingen van Jezus die in Jeruzalem waren, de kring waarin het evangelie van Matteüs zijn uiteindelijke vorm heeft gekregen.

Richting Pasen

Aan het begin van de Vastentijd, de voorbereidingstijd van veertig dagen op Pasen, lezen we het verhaal van de beproevingen van Jezus in de woestijn door de duivel. Duivel betekent ook wel 'uit-elkaar-drijver' en 'splitser'. Wat hij doet, is mensen van elkaar en van zichzelf verwijderen, zodat je de weg kwijtraakt, verdwaald raakt. Uit Jezus' antwoorden leren wij wat ons verbindt, hoe wij elkaar kunnen dienen. Jezus wijst een weg, die doet thuiskomen bij God.

Op de eerste zondag na de eerste volle maan in de lente vieren wij Pasen, horen wij het lijdensverhaal van Jezus, meestal in de versie van Matteüs. Tijdens de kruisweg staan we veertien keer stil bij het lijden, sterven en verrijzen van Jezus. De *Matthäus Passion* van Johann Sebastian Bach is in Nederland een vaste traditie geworden en ook *The Passion* – de moderne variant – keert inmiddels jaarlijks terug. De tekst en uitleg van Matteüs maken deze bijeenkomsten hoopvol en troostrijk.

Hem volgen

Matteüs laat Jezus niet alleen zien als een man van het woord, maar ook als een man van de daad. Ooit werd

Wim Timmer (59) is diaken van het bisdom Haarlem-Amsterdam en is werkzaam in de Penitentiare Inrichting Zuyder Bos (Heerhugowaard). Hij is ook actief voor de Stichting Exodus Nederland (nazorg en opvang van ex-gedetineerden). Voor de begeleiding van gedetineerden ontwikkelde hij met vormgever Erwin Timmermans teksten en beelden bij de zondagse evangelielezingen. Na het Lucas-jaar (2018) is eind vorig jaar het Matteus-jaar verschenen.

hij door Jezus geroepen Hem te volgen en het tolhuis te verlaten. Die uitnodiging Hem te volgen geldt ook voor ons. Door zijn prediking en leven probeert Jezus ons hart te winnen voor het vertrouwen op de komst van het Koninkrijk der hemelen. Matteüs leert ons die weg te gaan door te genezen, te bevrijden en te vergeven. ■

Wim Timmer

Jij hebt mij bezocht

Ik zat vast en jij hebt mij bezocht,
gevangen in een lege ruimte.
Hoe ben je bij me binnen gekomen?
Je vroeg alleen maar met zachte woorden:
hoe gaat het met je
Fluisterend durfde ik mijn verhaal te vertellen
en toen...

Ik zat gevangen en jij kwam kijken,
mijn uitzicht was ommuurd.
Hoe heb je me gezien?
Je keek alleen maar naar me:
mijn geest voelde dat ik er mocht zijn.
Stamelend was ik niet meer blind
en daarom...

Ik was dichtgeslagen en jij opende mij,
mijn hart gesloten achter zoveel deuren.
Hoe wist je mijn naam?
Je kwam me alleen maar tegemoet:
de duisternis van mijn ziel verdween.
Flitsend verlichtte je mijn wezen
en vanaf dat moment..

Ik was onvindbaar en daar was je,
mijn bron van liefde opgedroogd.
Hoe vond je mijn schaamteplaats?
Je wilde alleen maar van me weten:
hoe nu verder, waarheen te gaan.
Vasthoudend was ik nog verslaafd
en toch...

Jij riep mij vrij.

Naar Mt. 25,31-46

Het jaar van *Mattheus* – *Meegaan met Jezus*
Wim Timmer en Erwin Timmermans | ISBN
9789061731993 | www.royaljongbloed.nl | € 17,50

De lezingen van de Vastentijd

Van Aswoensdag tot en met de vijfde zondag

We staan op de drempel van de Veertigdagen- of Vastentijd. Een periode waarin we uitgenodigd worden ons te ontdoen van onnodige ballast, om zo meer aandacht te kunnen hebben voor de boodschap van de Heer. De Vastentijd is echter geen tijd van bekommernis. Het is een tijd van voorbereiding op het hoogfeest van Pasen, de centrale as waar het kerkelijk jaar om draait.

De Vasten is dus niet alleen een periode van ontzegging, maar ten diepste ook een periode van hoop: de lezingen van de Veertigdagentijd zijn in de eerste plaats teksten van herstel van de mens uit zijn gevallen staat. In de Veertigdagentijd overwegen we onze eigen tekortkomingen, ons tekortschieten in de liefde tot God en de naaste, maar we doen dit vanuit ons geloof dat God ons opricht en ons heel wil maken. In alle lezingen van de Vastentijd tot aan Palmzondag lezen we over deze vervulling van Gods beloften. Waar we in de oudtestamentische lezingen vaak een verslag kunnen lezen over het tekortschieten van de mens, lezen we in het epistel en het evangelie over de daden van de Heer, die niets anders wil dan de mens bevrijden uit zonde en dood. Maar Gods bevrijdende werk voltooit zich aan het Kruis.

In de lezingen van de Veertigdagentijd zien we dan ook vaak een klassieke samenhang: in het Nieuwe Testament en bij uitstek in het evangelie zien we de vervulling van de beloften uit het Oude Testament. Door Jezus Christus, het vleesgeworden Woord, mogen we de woorden uit de Bijbel verstaan. Door Hem en in Hem krijgen ze zin en betekenis.

Aswoensdag

Op Aswoensdag horen we bij de profeet Joël een klinkende oproep tot inkeer, tot vasten en boete om

We overwegen onze tekortkomingen, maar we doen dit vanuit ons geloof dat God ons opricht

vergeving te vinden voor onze zonden. In het evangelie horen we een nadere invulling van deze oproep: ons gebed, evenals ons vasten en versterven moet uitsluitend gericht zijn op God. Zo gauw wij proberen

onzelf met ons geestelijk leven te profileren naar anderen toe, er goede sier mee willen maken, verliest het gebed zijn waarde. "Wanneer gij bidt, ga dan in uw binnenkamer en bidt in het verborgene."

Verzoeking

Op de eerste zondag van de Veertigdagentijd lezen we in het Oude Testament over de zondeval van de eerste mensen, Adam en Eva. Zij geven toe aan verleiding en doorbreken de grens tussen God en mens. In het evangelie lezen we over de verzoeking in de woestijn. De duivel probeert de Heer te verleiden in kleine en grote dingen. Maar de Heer is slechts gericht op de wil van God. De standvastigheid van Christus is onze redding.

Beloofde land

Op de tweede zondag lezen we over Gods opdracht aan Abraham om zijn land te verlaten en op te gaan naar

een land dat God hem geven zal. In het evangelie lezen we over de gedaanteverandering op de berg Tabor. Het beloofde land dat voor ons ligt is uiteindelijk niet letterlijk te begrijpen, maar is de deelname aan Gods eeuwige glorie in zijn eeuwigheid.

Levend water

Op de derde zondag horen we over een crisismoment in de veertigjarige reis naar het beloofde land vanuit Egypte. De dorstige Israëlieten spreken hun wantrouwen uit jegens God. In het evangelie vraagt een Samaritaanse vrouw bij de waterput de Heer om water en Hij geeft haar levend water. Als wij in God vertrouwen en met een open hart tegemoet treden zal Hij ons meer geven dan wij ons kunnen voorstellen.

Zien

Op de vierde zondag komen twee bijzondere verhalen aan bod. In het Oude Testament lezen we over de uitverkiezing van de jonge koning David, die zo onaanzienlijk was dat hij niet eens door zijn vader en broers was meegenomen naar de profeet Samuël. Maar God ziet niet met de ogen van mensen. Dit thema wordt hernomen in het lange evangelie over de blindgeborene die genezen wordt door Jezus. Zijn genezing wordt niet geloofd door de religieuze machthebbers die Jezus wantrouwen. De voormalig blinde ziet alles helder, degenen die de tekenen hadden moeten duiden blijken blind. Zien wij het werk van God voor ons of laten wij ons verblinden door de wereld?

Opstanding

Op de laatste zondag voor Palmпасen lezen we de profeet Ezechiël die de opstanding van de doden voorzegt en het evangelieverhaal van de dood en opstanding van Lazarus. In Jezus Christus is eeuwig leven. Hij verlost ons van de dood. In de Goede Week zal duidelijk worden welke prijs er voor deze verlossing betaald moet worden. De Heer moet het lijden ondergaan en sterven voordat de dood voor eens en altijd overwonnen is.

Zo houden de lezingen van de Vastentijd het ons voor: we worden geroepen niet te leven voor de buitenkant, maar voor het innerlijke. Niets voor onszelf te grijpen, maar gevend in het leven te staan. Niet blind te zijn, maar om ons heen te kijken: zo verwerven we voor onszelf het leven uit de dood. ■

Jan-Jaap van Peperstraten

Wij geloven

Keizer Constantijn I | Capitoline musea Rome

D

e oecumenische toenadering tussen kerken stoelt voor een groot deel op het inzicht dat orthodoxen, katholieken en protestanten hetzelfde geloof delen. De geloofsbelijdenis die de vrucht is van de oecumenische concilies van Nicea (325) en Constantinopel (381) is daarvan tot op de dag van vandaag de meest sterke uitdrukking. Om door te dringen in de betekenis en te groeien in geloof is bij de geloofsbelijdenis uitleg nodig. Dat gebeurt uitvoerig in het eerste deel van de Katechismus van de Katholieke Kerk (KKK) waarin zowel de apostolische geloofsbelijdenis als de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel tot in detail worden toegelicht en uitgelegd.

Iedere zondag zeggen of zingen we de geloofsbelijdenis. Wat geloven wij? Dit is het eerste in een serie van zes artikelen over de geloofsbelijdenis van Nicea/Constantinopel, in een oecumenisch perspectief ontleed aan de hand van het boek *Wij geloven. Rooms-katholiek en protestant: één geloof. De geloofsbelijdenis van Nicea / Constantinopel* (uitgelegd door Bram van de Beek en Herwi Rikhof).

Geert van Dartel (63) is voorzitter van de Raad van kerken Nederland en secretaris van de Katholieke Vereniging voor Oecumene.

De KKK onderschrijft dat de grote kerken van Oost en West deze geloofsbelijdenis gemeenschappelijk hebben (nr. 195).

Uiteraard heeft ook de Wereldraad van Kerken het belang van deze gemeenschappelijke geloofsbelijdenis ingezien. Tussen 1981 en 1991 werkte een internationaal team van theologen uit alle grote kerken aan een gezamenlijke uitleg van deze geloofsbelijdenis. Het resultaat verscheen in 1991

in een uitgave onder de titel *Het Ene Geloof Belijden. Een Oecumenische Uitleg van het Apostolische Geloof zoals beleden in de Geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel (381)*. De hoop dat dit internationale project een uitwerking zou hebben op het wereldwijde belijden van het geloof werd niet bewaarheid. In ons land werd er slechts terloops kennis van genomen.

Het boek *Wij geloven. Rooms-katholiek en protestant: één geloof. De geloofsbelijdenis van Nicea/Constantinopel uitgelegd door Bram van de Beek en Herwi Rikhof* dat eind vorig jaar verscheen, is een nieuwe poging om de inhoud van ons gezamenlijk geloof te doordenken en uit te leggen aan allen (niet alleen aan theologen) die geïnteresseerd zijn in de eenheid van het christelijk geloof. De auteurs hopen zo een bijdrage te leveren aan het besef dat de Kerk één is. Het boek kreeg onmiddellijk na verschijnen een zeer goede ontvangst. In verschillende dagbladen verschenen lovende recensies.

De opzet van het boek wordt bepaald door de structuur van de geloofsbelijdenis. De auteurs hebben zich ten eerste ingespannen om hun theologische inzichten samen en niet los van elkaar naar voren te brengen. Beiden weten zich verantwoordelijk voor het hele boek en niet alleen voor de gedeeltes die zij zelf geschreven hebben. Het gegeven dat de Kerk ten diepste één is en het geloof gemeenschappelijk noopt hen er ook toe om bruggen naar elkaars theologische traditie te slaan. Het boek is de vrucht van een lang en gezamenlijk

oecumenisch leerproces.

Het gezamenlijke vertrekpunt van het boek ligt in de verantwoording van wat een geloofsbelijdenis is en wat het betekent als we zeggen: 'Wij geloven'. Een geloofsbelijdenis zegt iets over God en is iets anders dan een wereldbeschouwing of een moraal. De geloofsbelijdenis verwoordt kernachtig wat of beter wie de kerkgemeenschap samenbrengt en fungeert tevens als sleutel of leeswijzer bij het lezen van de Schriften.

Het boek is de vrucht van een lang en gezamenlijk oecumenisch leerproces

Om die reden wordt de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel in de kerkelijke traditie 'symbool' genoemd, naar de Griekse betekenis van 'samenvatten'. 'Symbool' betekent ook wat samen hoort.

In korte, goed geschreven hoofdstukken worden de artikelen van de geloofsbelijdenis uitgediept. Moeilijke vragen en onderwerpen worden daarbij niet geschuwd (zoals God en het lijden, Schrift en Traditie, Maria en het *Filioque*). De auteurs putten uit hun grote kennis van de heilige Schrift, de patristiek, de geschiedenis van de katholieke en protestantse theologie en de moderne cultuur om de hedendaagse lezer binnen te leiden in het mysterie van Gods openbaring in Jezus Christus en in de zending van de Kerk.

Er zijn twee goede redenen om dit boek te lezen: het is een prachtige uitleg van het christelijk geloof van alle eeuwen en een uitnodiging om de relatie met God in de gemeenschap van de Kerk te verdiepen of te hernieuwen. Ook is het een krachtig appel aan de Rooms-Katholieke Kerk en de Protestantse

Kerk om echte stappen te zetten naar het herstel van de eenheid van de Kerk. Beide theologen zijn van oordeel dat de bestaande verschillen de scheiding tussen beide kerken niet meer kunnen legitimeren. Het is een boek geschreven in de hoop dat het zal bijdragen aan het herstel van de eenheid van de Kerk. ■

Geert van Dartel

De tekst van de geloofsbelijdenis zoals in de vierde eeuw vastgesteld op het Concilie van Nicea en Constantinopel en in onze tijd in het Nederlands of Latijn wordt gezongen of uitgesproken.

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem caeli et terrae, visibilium omnium, et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, non factum, consubstantialem Patri: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis. Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine: Et homo factus est. Cruxifixus etiam pro nobis: sub Pontio Pilato passus, et sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas. Et ascendit in caelum: sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem: qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et unam, sanctam, catholicam, et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi saeculi. Amen.

Ik geloof in één God, de almachtige Vader, Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar en onzichtbaar is. Ik geloof in één Heer Jezus Christus, eniggeboren Zoon van God, vóór alle tijden geboren uit de Vader. God uit God, Licht uit Licht, ware God uit de ware God, geboren, niet geschapen, één in wezen met de Vader; en door Wie alles geschapen is. Hij is voor ons, mensen, en omwille van ons heil uit de hemel neergedaald. Hij heeft het vlees aangenomen door de heilige Geest uit de Maagd Maria en is mens geworden. Hij werd voor ons gekruisigd, Hij heeft geleden onder Pontius Pilatus en is begraven. Hij is verrezen op de derde dag volgens de Schriften. Hij is opgevaren ten hemel, zit aan de rechterhand van de Vader. Hij zal wederkomen in heerlijkheid om te oordelen levenden en doden. En aan zijn Rijk komt geen einde. Ik geloof in de heilige Geest, die Heer is en het leven geeft; Die voorkomt uit de Vader en de Zoon; Die met de Vader en de Zoon tezamen wordt aanbeden en verheerlijkt; Die gesproken heeft door de profeten. Ik geloof in de ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk. Ik belijd één doopsel tot vergeving van de zonden. Ik verwacht de opstanding van de doden en het leven van het komend Rijk. Amen.

Een greep uit de activiteiten en agenda van de beide bisschoppen. Meer op de website van het bisdom www.bisdomhaarlem-amsterdam.nl en op www.arsacal.nl.

Op vrijdag 10 januari ontvingen de bisschoppen in Amsterdam gasten uit het bisdom en het militair ordinariaat vanwege de jaarlijkse nieuwjaarsreceptie. Op de website van het bisdom vindt u een uitgebreid fotoverslag.

Mgr. Jos Punt vergaderde op woensdag 13 januari met het bestuurscollege van het militair ordinariaat.

Mgr. Jan Hendriks was op woensdag 13 januari in Den Bosch vanwege een reguliere vergadering van de Nederlandse Katholieke Schoolraad.

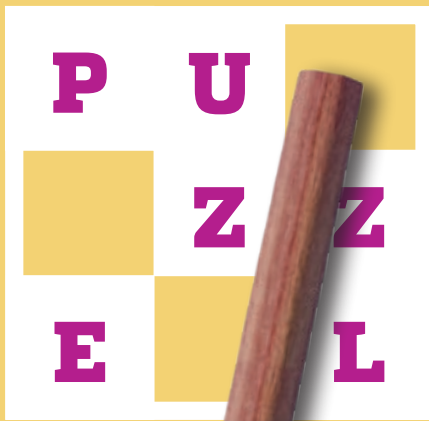
Op 1 maart zal mgr. Hendriks voorgaan in de televisiemis vanuit de Sint-Bavokathedraal in Haarlem.

Van 20 januari tot 2 februari heeft mgr. Punt een retraite gehouden.

Mgr. Punt viert op zaterdag 21 maart in de Mozes en Aäronkerk te Amsterdam de eucharistie met de jongeren vanwege de Stille Omgang. Mgr. Hendriks is die avond in de Nicolaasbasiliek te Amsterdam.

Het maandelijks gesprek met de jonge priesters en mgr. Punt in het kader van het navormingsprogramma vond plaats op maandag 3 februari.

1		2	3	4	5		6
		7					
8	9		10			11	
12		13			14		
15					16		
17			18	19		20	
		21			22		
23							

Horizontaal

- 1 Een Europeaan op de bok?
- 7 Deze dagen zitten in de computer
- 8 Uitroep bij de boodschappen?
- 10 Die jongen zit ook in de zaak
- 11 Twee letters als voorbeeld
- 12 Ruimte van de douane?
- 15 Dat pennetje kost niet veel
- 16 Mini-ogenblik
- 17 Racen maar!
- 18 Muziekinstrument in het leger?
- 20 Met 2 letters uitgeschakeld
- 21 Klinkt als een muzikale kroot
- 23 Lectuur ter ondersteuning?

Verticaal

- 1 Plaats waar piraten wonen?
- 2 Deze jongen geeft het uit
- 3 Klinkt als een hond die je een beentje licht
- 4 De heilige liep ook in deze gang
- 5 Dom geluid?
- 6 Limburgse babbelaar?
- 9 Hij eet en reageert tegelijk
- 11 Kort genotmiddel
- 13 Toon het Spaanse jawoord
- 14 Een snoepje? Wel klein
- 19 Een kaartje op het toetsenbord?
- 21 Rijbewijs van een schaaap?
- 22 Een buis die licht geeft

De oplossing van de kerstpuzzel was:

**O Kindeke klein, O Kindeke teer,
uit hoge hemel daalt Gij neer.**

Wij bedanken u voor de vele, goede inzendingen, vaak voorzien van mooie wensen en reacties. Hartelijk bedankt daarvoor.

De winnaars van de kerstpuzzel 2019:

- Mevrouw Th.A.M. Ory (Koog a/d Zaan)
- A.N.C. Stokkermans (Wervershoof)
- Mevrouw W. Beemster (Schagen)
- W. Bouman (Zwanenburg/Halfweg)
- H. Andriessen (Hilversum)
- W.J. Krijvenaar (Landsmeer)
- Mevrouw S. Kerkstra (Egmond-Binnen)
- C.A. Bot (Heerhugowaard)
- De heer J. Tol (Volendam)
- Mevrouw A. Kleijer (Laren)

Stuur uw oplossing (met vermelding van uw naam en adres) vóór 10 maart 2020 naar:
Redactie SamenKerk, Postbus 1053, 2001 BB Haarlem.
Of mail naar:

samenkerk@bisdomhaarlem-amsterdam.nl

Uit de vele kleurrijke inzendingen van de kersttekening werden de volgende winnaars gekozen:

- Rosalie van Hees
- Luca Hoving
- Finn Borst
- Charlotte Bakker
- Annaliza Hesseling

Werken aan je toekomst

783 Miljoen mensen verdienen te weinig om van te leven. Met een goede opleiding kunnen zij een fatsoenlijk inkomen verdienen. Dat maakt hen economisch en maatschappelijker sterker.

In 2020 steunt Vastenactie projecten voor beroepsonderwijs. Daarmee stellen we mensen in staat te werken aan een betere toekomst.

Helpt u mee?

Een technisch leerboek voor een hele klas kost bijvoorbeeld 24 euro.

www.vastenactie.nl

IBAN: NL21 INGB 0000 0058 50

Algemeen Nut
Begeleide Instelling
ANBI

CBF
BUREAU
GOED DOEL

VASTENACTIE

In de loop van vele jaren heeft 'kerkengek' Hein Jan van Ogtrop, oud-plebaan van de kathedrale basiliek Sint-Bavo in Haarlem, ieder kerkgebouw in ons bisdom van binnen en buiten beschreven. De serie is bijna compleet. Deze keer reizen we naar West-Friesland, naar het dekenaat Schagen, naar het dorpje Tuitjenhorn.

Niks aars

In 1289 wordt het al vermeld: 't Utingerhorn. In 1338 heet deze 'uiterste bocht' (dat klinkt beter dan uithoek) van Harencarspel, dat naam gemaakt had in visserij en scheepvaartkringen: Tutingehorne. Dat betekent zoiets als 'hoek waar recht gesproken en begraven wordt'. Zo komt het dorp aan zijn apart klinkende naam, al heeft natuurlijk ook iemand beweerd dat er een zekere Tutinge woonde naar wie het plekje genoemd zou zijn. De heren van Egmond waren er de baas, maar lieten het een beetje met rust. Zo kon men er lekker zijn eigen gang gaan. Dat blijkt uit het feit dat in 1357 twee buurtpastoors afspraken om van plek te ruilen. En zo kwam pastoor Floris Meyer de door de kerkelijke overheid benoemde pastoor Jan Andriesz

St. Jacobuskerk Tuitjenhorn

Het oude kerkje in de Kerkebuurt

De huidige kerk, charmant in het lage land neergelegd.

plotseling vervangen. In de Kerkebuurt (zie de afbeelding van het oude kerkje) kwam men samen. Men werd (toen al) geacht te klusteren met Kalverdijk. Men was daar niet enthousiast over maar och. Het liefste liet men alles zoals het was. Dat gold ook bij de Reformatie. De mensen van T. (zo kort ik Tuitjenhorn verder af) wilden het rustig bij het oude geloof houden. Ze schijnen gezegd te hebben: 'Niks aars' (niets anders). De priesters die later uit deze trouw aan de oude religie een enorme geloofsijver meenden te moeten afleiden raakten ras teleurgesteld. De trouw aan het oude geloof kwam een beetje voort uit gemakzucht. Maar.. de Tuitjenhorners. waren wel consequent in hun afwijzing van de Reformatie. Bij de belegering van Alkmaar toen er vrijwilligers werden aangezocht om de Spanjaarden te bestrijden ontstond er in het nabijgelegen

Warmenhuizen over die kwestie grote verdeeldheid. Maar de mensen van T. waren niet voor deelname aan de strijd te porren.

Niks aars

De Reformatie sloeg - als gezegd - niet aan. In de kerkbuurt van T. kwam wel eens een predikant van de nieuwe leer langs maar hij preekte voor lege banken. In 1610 werd de katholieke zielzorg in deze regio weer een beetje georganiseerd. Op een zestal plaatsen in de buurt werden kerkjes ingericht in boerde-

---

Een prachtig retabel, dat een sieraad is voor de harmonieus door architect Molkenboer ontworpen kerk

---

rijen, tot ergernis van de burgerlijke overheden. Bij een inval in 1644 vond men alleen in Dirkshorn nog wat beelden. De andere kerkboerderijen, ook die van T., waren tijdig ontruimd. Een pastoor die zich in T. erg thuis voelde was Jacob Gael. In 1655 meldt hij aan het Haarlemse kapittel zijn positieve ervaringen. De mensen van T. mochten hem en waren zo enthousiast dat ze als eerbewijs aan de populaire pastoor meteen de heilige Jacobus als hun nieuwe patroon aannamen in plaats van de heilige Christina die tot die tijd patrones van het kerkje was.

Molkenboer aan het werk

De mensen van T. die in de negentiende eeuw een nieuwe kerk bouwden (mgr. F. van Vree consacreeerde hem in 1859,) beeldden de heilige Christina - ze hadden wat goed te maken - toch maar keurig naast de heilige Jacobus af op het altaarretabel. Een prachtig retabel overigens, dat een sieraad is voor de harmonieus door architect Molkenboer ontworpen kerk. Ook de preekstoel is de moeite waard. De huidige predikant wordt

Het interieur met het hoge retabel

omringd door Augustinus, Ambrosius (die honingzoete woorden sprak en daarom wordt afgebeeld met een bijenkorf), Hiëronymus en Gregorius. Hier moet wel goed geprekeet worden! Eind jaren twintig van de vorige eeuw werden nogal puntige zijbeuken aan de kerk toegevoegd met aan de buitenkant grote betonnen pelikanen op de luchtbogen. Maar het gaat mij nu om de ramen.

De ramen

Ze zijn vervaardigd door Nicolas Sr., die we ook in Nibbixwoud en in Obdam ontmoetten. Hij schijnt bevriend geweest te zijn met de architect hier. De ramen van transept en schip hebben geen afbeeldingen maar zijn figuratief opgesmukt. Vrijwilligers hebben er een 'heidens' werk aan gehad die te restaureren. Rond het hoofdaltaar echter is een kostelijke serie ramen te zien

met een grote Bijbelse rijkdom. Bovenin zijn de heilsfeiten van het Nieuwe Testament afgebeeld: links de geboorte in Bethlehem, in het midden de kruisiging op Golgotha en rechts de verrijzenis van Christus. Zeer interessant echter zijn de parallelle voorstellingen daaronder. Onder de kerstkribbe vinden we links het brandende braambos waar God zich voor het eerst als bevrijder aan Mozes openbaart en daarnaast drijft de kleine Mozes in een biezen mandje (een soort rieten voerbak) in de rivier. Op het middelste raam achter het altaar staat onder Jezus' kruisiging links de koperen slag afgebeeld (zie Num. 21,4-9) waar de ongelukkige, door giftige slangen gebeten Joodse pelgrims in de

De boodschap van het evangelie van hoop voor de toekomst straalt ons in de ramen tegemoet

woestijn naar op moesten zien om te genezen. Daarnaast de binding van Isaäk op het offerhout. Onder de afbeelding van Jezus' verrijzenis (op het rechtse raam) staat Jona afgebeeld die na drie dagen in de donkere buik van de grote vis verbleven te hebben (vgl. Jezus die drie dagen in het graf lag!) door diezelfde vis uitgespuwd weer op het land is gezet.

Simson in Tuitjenhorn

Het mooiste vind ik de afbeelding van Simson en de poort van Gaza (links op de afbeelding). Het verhaal van Rechters 16 vertelt hoe hij ingesloten wordt in de stad Gaza waar hij een bezoek aflegt bij... ach, leest u het zelf maar. Filistijnse spionnen hebben hem ontdekt en raden hun

Ambrosius op de preekstoel met zijn bijenkorf.

De onderste helft van het rechterraam, links Simson en rechts Jona.

makers aan de stadspoort te sluiten zodat Simson de stad niet kan verlaten. Dat plan mislukt, want Simson tilt de poort zo uit haar hengsels, draagt hem honderden meters weg en smijt hem op een nabijgelegen berghelling. Dit manhaftige verhaal wordt in de kerkelijke vroomheid gezien als een verhaal dat eigenlijk gaat over de poorten van het dodenrijk die worden opengebroken door Jezus. Vandaar deze Simson vlak

bij Jezus' verrijzenis is afgebeeld. De boodschap van het evangelie van hoop voor de toekomst straalt ons in deze ramen tegemoet. Hulde aan de Tuitjenhorners die zo goed voor hun kerk zorgen. Moge de boodschap van het evangelie door 'niks aars' vervangen worden! ■

Hein Jan van Ogtrop

Gebruik is gemaakt van het boekje 'Niks aars' van pastoor Bertus Voets uit 1982. Zie ook: www.kerkengek.nl

De komende weken biedt het heiligdom in Heiloo een rijk palet aan activiteiten. Neem er eens een kijkje...

Foto: Wim Koopman

Donderdag 20 februari, 10.00-16.30

Gebeds- en bezinningsdag 'Aswoensdag komt nabij' door pastor Anton Overmars.

Zondag 23 februari, 14.00

Opvoering van de musical 'Spector' door Kisi Kids.

Zondag 23 februari t/m donderdag 27 februari

Aswoensdagretraite door pastor Anton Overmars.

Zaterdag 29 februari, 14.00-15.30

In 't Oesdom: boekbespreking 'Dichter bij Jezus, het Matteüs-evangelie in rijmvorm' door auteur Miranda Middag-Turato. Toegang gratis.

Zaterdag 14 maart, 19.15

Pools koor Danticus o.l.v. Marcel Peres zingt stukken vanwege het 675-jarig jubileum Mirakel van Amsterdam uit de Occo Codex en Missa Pange Lingua van Desprez. Deze muziek werd gezongen in De Heilige Stede (de Mirakelkerk in Amsterdam, waar het Mirakel van Amsterdam vereerd werd). Toegang gratis.

Zondag 15 maart, 14.30-15.30

Een strijkkwartet van het Nederlands Begeleidingsorkest speelt het Stabat Mater van G.B. Pergolesi. Toegang gratis.

Donderdag 19 maart, 10.00-16.30

Gebeds- en bezinningsdag 'Sint Jozef' door pastor Anton Overmars.

Vrijdag 20 maart en zaterdag 21 maart

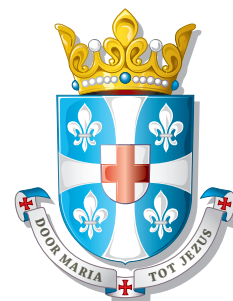
Tweedaagse jongerenretraite.

Vrijdag 20 en zaterdag 21 maart

24 uur voor de Heer (vierentwintig uur eucharistische aanbidding op verzoek van paus Franciscus met gelegenheid voor het sacrament van Boete en Verzoening).

Woensdag 8 april t/m zondag 12 april

Stille retraite tijdens het paastriduüm over het lijden, dood en verrijzenis van Christus door pastor Anton Overmars.

Heiligdom en gastenhuis
O.L.V. ter Nood

Hoogeweg 65 Heiloo
T 072-5051288
www.olvternood.nl
info@olvternood.nl

10 nieuwe dekens voor het bisdom

De Bisschop van Haarlem-Amsterdam, mgr. Jos Punt, maakte op 10 januari tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst van het bisdom bekend dat er per 1 februari tien nieuwe dekens worden benoemd.

Overzicht van de dekenaten en dekens van het bisdom Haarlem-Amsterdam per 1 februari 2020.

1 Dekenaat Schagen deken Iwan Garcia Ferman

- Parochie Texel (Den Burg, De Cocksdorp, Oosterend, Oude Schild)
- Samenwerkingsverband H. Maria Sterre der Zee en Trinitas, Noordkop (parochies H. Maria Sterre der Zee te Den Helder, O.L.V. Praesentatie te Anna Paulowna, H. Joannes Evangelist te Breezand, O.L.V. Visitatie te 't Zand)
- Samenwerkingsverband Wieringerwerf (parochie Wieringermeer te Wieringerwerf en Middenmeer en parochie Wieringen H. Hippolytus te Hippolytushoef)
- Samenwerkingsverband De Vijfhoek (parochies H. Hart van Jezus te Heerhugowaard (De Noord), H. Familie te Heerhugowaard ('t Kruis), O.L.V. Onbevlekt Ontvangen te Nieuwe Niedorp, H. Martinus te 't Veld, H. Wulfram te Waarland)
- Parochie H. Jacobus de Meerdere te Tuitjenhorn
- Parochie St. Christophorus te Schagen

In 2019 zijn twee van de drie dekens vanwege leeftijd en gezondheid teruggetreden: deken Eduard Moltzer van Alkmaar en deken Ton Cassee van Haarlem. Alleen de Dekan van Amsterdam, Ambro Bakker sma., kan en wil nog even door gaan. Na overleg in de verschillende gremia, onder andere met de dekens, hebben de bisschop en bisschop-coadjutor besloten de gelegenheid aan te grijpen om het aantal dekenaten weer iets uit te breiden. Niet meer zoals vroeger, als een bestuurslaag tussen parochie en bisdom. Dat is bij een krimpende kerk niet meer realistisch. Maar als regio's die, juist vanwege de krimp, zoeken naar nieuwe wegen van samenwerking. En de deken niet primair als bestuurder, maar als 'pastor pastorum'. Juist in een moeilijke tijd waarbij de priesters, diakens en andere pastoraal werkenden de volle last dragen van een seculariserende samenleving, van kritieken en soms zelfs van agressie tegen geloof en Kerk. Het is nodig dat ze elkaar dragen en bemoedigen. De 'nieuwe deken' heeft daarbij een cruciale rol en daarvoor moet zijn dekenaat niet te groot zijn. We zijn uitgekomen op tien dekenaten rond de wat grotere steden.

- Parochie O.L.V. Geboorte te Burgerbrug
- Parochie H.H. Ursula en Gezellinnen te Warmenhuizen

2 Dekenaat Alkmaar deken Franklin Brigitha

- Samenwerkingsverband Alkmaar-Zuidschermer-Bergenschoorl (St. Dominicus te Alkmaar (Alkmaar, Oudorp), H. Michaël te Zuid-Schermer, H.H. Petrus & Paulus/H. Benedictus te Bergen en H. Joannes de Doper te Schoorl)
- Parochie St. Joannes de Doper te Langedijk
- Parochie H. Dionysius te Heerhugowaard
- Samenwerkingsverband Parochie Bron van Levend Water te Heiloo (Heiloo, Akersloot en Egmond aan de Hoef), parochie H. Cornelius te Limmen

3 Dekenaat Hoorn deken Samuel Marcantognini

- Parochie H. Matteüs te Hoorn (Hoorn, Oosterblokker, Westwoud en Zwaag)
- Samenwerkingsverband De Waterkant (parochies O.L.V. Rozenkrans te De Goorn, H. Lambertus

te De Weere, H. Joannes Geboorte te Hoogwoud, H. Victor te Obdam-Hensbroek, H. Bonifatius te Spanbroek, H. Bavo te Ursem, H. Georgius te Spierdijk, O.L.V. van Lourdes te Zuidermeer, Emmaus te Nibbixwoud en Wognum

- Samenwerkingsverband Wervershoof (parochies Maria Middelaars van Alle Genaden te Andijk, H. Martinus te Medemblik, H. Gerardus Majella te Onderdijk, H. Werenfridus te Wervershoof, H. Jozef te Zwaagdijk-Oost)
- Samenwerkingsverband Westfriesland Z.O. (parochies St. Martinus te Bovenkarspel, H. Franciscus Xaverius te Enkhuizen, H. Joannes de Doper te Grootebroek, H. Laurentius te Hoogkarspel, H. Nicolaas te Lutjebroek, H. Lucas te Venhuizen)

4 Dekenaat Purmerend deken Marcelo Salao Rocha

- Parochie Maria, Moeder van God (De Rijp, Landsmeer, Oosthuizen, Purmerend, Schermerhorn, Westbeemster)
- Parochie H. Franciscus (Edam, Monnickendam, Ilpendam)
- Parochie H.H. Maria en Vincentius te Volendam

5 Dekenaat Zaanstreek-IJmond deken Floris Bunschoten

- Samenwerkingsverband Zaanstreek (parochies St. Petrus te Krommenie, H.H. Martelaren van Gorcum te Koog aan de Zaan, H. Maria Magdalena te Wormer, O.L.V. Geboorte te Wormerveer, H. Odulphus te Assendelft, H. Bonifatius te Zaandam, H. Maria Magdalena te Zaandam, H. Jozef/Pax Christi te Zaandam)
- Samenwerkingsverband Heemskerk e.a. (parochies De Goede Herder te Castricum, H. Laurentius en H. Maria te Heemskerk, O.L.V. Geboorte te Uitgeest)
- Parochie St. Eloy te Beverwijk (Beverwijk, Wijk aan Zee)
- Samenwerkingsverband Beverwijk-Velsen (parochie Twaalf Apostelen te Beverwijk, H. Jozef te Velsen)

6 Dekenaat Haarlem deken George Paimpillil

- Samenwerkingsverband Haarlem en BOAZ (parochies H.H. Antonius en Bavo te Haarlem, H. Joseph Haarlem, parochiegemeenschap Schalkwijk te Haarlem, Allerheiligste Drieëenheid te Bloemendaal, O.L.V. Onbevlekt Ontvangen te Overveen, H.H. Antonius en Paulus te Aerdenhout, H. Agatha te Zandvoort)
- Samenwerkingsverband Klaverblad (parochies H. Bavo te Heemstede, O.L.V. Hemelvaart te Heemstede, H. Jozef te Bennebroek, O.L.V. ten Hemelopneming te Vogelenzang)
- Samenwerkingsverband Haarlem-Noord/Franciscus i.o. (parochies H. Adelbertus te Haarlem-Noord, H. Maria te Haarlem-Schoten, H. Engelmundus te Driehuis, O.L.V. van Altijddurende Bijstand te Santpoort, H. Gregorius te IJmuiden)

7 Dekenaat Meerlanden deken Eugène Jongerden

- Parochie R.K. Amstelland (Amstelveen, Amsterdam-Buitenveldert, Amsterdam, Bovenkerk en Ouderkerk)
- Parochie H. Joannes de Doper te Hoofddorp
- Samenwerkingsverband Nieuw-Vennep (parochies O.L.V. Onbevlekt Ontvangen te Nieuw-Vennep, H. Joannes Evangelist te Buitenkaag)
- Samenwerkingsverband Aalsmeer-Uithoorn (parochies O.L.V. van de Berg Carmel te Aalsmeer, St. Jans Geboorte te De Kwakel, H. Joannes Geboorte te Kudelstaart, H. Urbanus te Nes aan de Amstel, Emmaus te Uithoorn)
- Parochie H.H. Engelbewaarders te Badhoevedorp
- Samenwerkingsverband Meerliede (parochies H. Jacobus de Meerdere te Haarlemmerliede, H. Adalbertus te Spaarndam, O.L.V. Geboorte te Halfweg, H. Augustinus te Vijfhuizen)
- St. Jozef (personele quasi-parochie, Koreaanse gemeenschap)

8 Dekenaat Amsterdam deken Ambro Bakker sma.

- Parochie H. Nicolaas en de rectoraatskerken H. Franciscus Xaverius, H.H. Joannes en Ursula, O.L.V.-kerk, H. Antonius van Padua)
- Parochie De Vier Evangelisten
- Parochie Emmaüs (H. Augustinus, H. Franciscus van Assisi, H. Vincentius à Paulo),
- Parochie H. Augustinus
- Samenwerkingsverband Clara-Franciscus (ABG-parochie, H.H. Martelaren van Gorcum, St. Petrus Banden (Diemen), De Graankorrel A'dam Zuid-Oost, H. Urbanus (Duivendrecht)
- Parochie Christus' Geboorte
- Parochie O.L.V. Koningin van de Vrede

- Parochie O.L.V. Rozenkrans
- Parochie H. Thomas van Aquino
- Parochie H. Agnes en personele parochie H. Jozef
- Parochie H. Geest (Poolse gemeenschap)
- Parroquia Hispanohablante San Nicolas (Spaanstalige gemeenschap)
- Notre Dame de tous les Peuples Paroisse (Franstalige gemeenschap)
- Parish of the Blessed Trinity (Engelstalige gemeenschap)
- All Saints (quasi-parochie, Engelssprekende West-Afrikaanse gemeenschap)
- Parokia Santa Ana (Antilliaans-Arubaanse gemeenschap)
- Paróquia ALM de Nossa Senhora de Fatima (Portugeessprekende gemeenschap)

9 Dekenaat Hilversum deken Jules Dresmé

- Samenwerkingsverband Hilversum (parochies H. Hart van Jezus en H. Joseph, O.L.V. Verrijzenis, H. Vitus en H. Willibrord)
- Parochie Emmaus-Paulus (Hilversum en Loosdrecht)
- Samenwerkingsverband KAN-parochies (parochies H. Antonius van Padua te Kortenhoef, H. Martinus te Ankeveen, O.L.V. Hemelvaart te Nederhorst den Berg)
- Parochie van Levend Water te Weesp (Weesp, Muiden en Muiderberg)

10 Dekenaat Gooimeer deken Carlos Fabril

- Parochie St. Bonifatius te Almere (Almere-Stad, Almere-Haven)
- Parochie Sterre der Zee te Zeewolde
- Samenwerkingsverband Huizen (parochies H. Vitus te Blaricum, parochiegemeenschap Huizen, St. Jan-Goede Herder te Laren)
- Parochie H. Drieëenheid te Bussum (Bussum en Naarden)

Geef voor je kerk

Hoe kun je de parochie steunen? Op de wijze die je het prettigst vindt! Zoals:

- Maak een bedrag over naar de bankrekening van de parochie.
- Maak verspreid over het jaar een (kleiner) bedrag over via automatische incasso. Makkelijk voor jou en prettig voor ons. Neem hiervoor contact op met de parochie.
- Neem de parochie op in je testament (= legaat). Kost je nu niks, maar je geeft in de toekomst. Je parochie informeert je graag.
- Spreek met je parochie af dat je gedurende een periode van 5 jaren een vast bedrag overmaakt aan de parochie (lijfrente). Dit geeft een hogere fiscale aftrek.

Actie
Kerkbalans

2020